

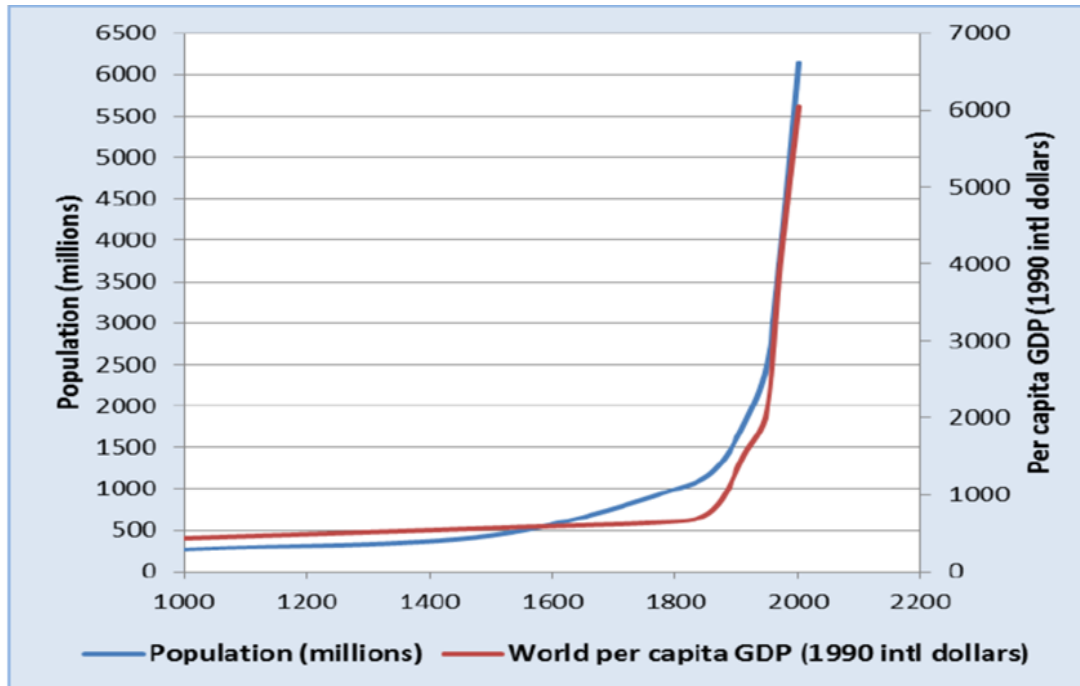
A gyors gazdasági növekedés gazdaságon kívüli okai és következményei

Dr. Árva László

A gazdasági növekedés korábban egyeduralkodó fétise napjainkban lassan átadja a helyét a gazdasági növekedés nem kívánt következményeitől való rettegésnek. Míg korábban mindenütt a legfőbb cél a gazdasági növekedés felgyorsítása és a növekedés ütemének magasán tartása volt, napjainkban azonban inkább a nem kívánatos mellékhatások elkerülése került előtérbe, bár a politikusok számára a gazdasági növekedés fétise szinte mindenütt még mindig jelenvaló, az USA-tól az Európai Unión és Oroszországon át egészen Kínáig, az egyszerű emberek, elsősorban azon belül is a fiatalok, komolyan félnek már a gyors gazdasági növekedés katasztrofális következményeitől. Bár feltehetően nem a legfontosabb, mégis a leginkább közismert mellékhatása a szabadon rohadó gazdasági növekedésnek a globális felmelegedés, de mindenképpen alá kell húzni, hogy e mellett még számos, sok esetben súlyosabb mellékhatás is beléphet a képbe, mint például a biodiverzitás csökkenése miatt kialakuló zoonózisok, vagyis az állatokról emberekre átugró gyilkos járványok, mint például a sertésinfluenza, a COVID vagy az Ebola, illetve az egyre veszélyesebb műanyag szennyezés, a ma még alig ismert, de kétségtelenül meglevő, súlyos káros hatásaival, mint például az agydaganatok, Alzheimer és Parkinson kórok, vagy éppen az allergia terjedése.

Felmerül azonban a kérdés, hogy mióta van jelen a Földön a gyors gazdasági növekedés, és milyen tényezők váltották azt ki? Ma már számos, eléggé megbízható hosszútávú gazdasági és társadalmi adatsorral rendelkezünk, nagyrészt Angus Maddison úttörő kutatásai alapján (ld. Maddison Project Database 2020). Ezek alapján egyértelműnek látszik, hogy a Világ egy főre eső GDP-je a 19. század első harmadáig viszonylag mérsékelten növekedett, majd ezt követően kerül sor arra a gazdasági növekedés nehezen megmagyarázható felgyorsulásra, és az azzal szorosan összefüggő gyors népesség növekedésre, amely az európai ipari forradalom nyomán jelent meg...

Az egy főre eső gazdasági növekedés és a világ össznépességének alakulása az elmúlt évezred során (abszolút értékekben)

Forrás: Ivo Šlaus and Garry Jacobs (2010): Human Capital and Sustainability, sustainability, ISSN 2071-1050. ISSN 2071-1050. www.mdpi.com/journal/sustainability.

Gyakran azonban nem tudunk kielégítő választ adni arra a kérdésre, hogy milyen tényezők váltották ki a gazdasági növekedés hihetetlen felgyorsulását Nyugat-Európában a 18. század végén, illetve a 19. század elején. A válasz gyakran csak annyi, hogy az ipari forradalom volt a meghatározó ok, de arra már nem igazán kapunk válaszokat, hogy az ipari forradalom miért, pont akkor és pont ott jelent meg? Nyilvánvaló, a gazdasági növekedés felgyorsulásának több oka is lehetett, amelyek együttesen váltották ki ezt a következményt.

Yuval Harari például egy 2018 során kiadott írásában (21 Lessons for the 21st Century Summary, Key Insights & Analysis), azt írta, hogy feltehetően a hitel belépése és elterjedése miatt került sor az egy főre eső GDP és a népességszám felgyorsulására. Mások más tényezőket említettek, mint például **Jared Diamond** több cikkében és könyvében éppen arról ír, hogy az európai térség erős földrajzi tagoltsága miatt váltak lehetővé nagy felfedezések, ugyanis nem alakult ki itt (például Kínával szemben) olyan, mindent meghatározó uralkodó központ, amely engedélyezte és finanszírozta volna a felfedezéseket...Persze e mellett még

számos további okok is kiválthatták a gazdasági növekedés hirtelen felgyorsulását Nyugat-Európában...

A többi tényező mellett azért az erősen valószínű, hogy a hitel nagyon fontos tényezője lehetett a nyugat-európai gazdasági növekedés gyors beindításának... De azért azt is látni kell, hogy a hitelt nagyon sokáig mind a keresztény, mind a muzulmán vallás tiltotta, egészen pontosan, nem engedte meg a hitelezéshez kapcsolódó kamatszedést. A keresztény és a mohamedán vallások előképénél, vagyis a zsidó vallás esetében azonban ez jóval bonyolultabb volt, mert zsidók zsidóktól épp úgy nem szedhettek kamatot, mint ahogy a keresztények és a mohamedánok számára, az adósok vallási hovatartozásától függetlenül általánosan tiltott volt a kamatszedés. Ugyanakkor a zsidó vallás szerint bár a zsidók zsidóktól nem szedhettek kamatot, de nem zsidóktól igen. Mivel azonban többen a középkor végén, az újkor hajnalán sokan úgy érezték Nyugat-Európában, hogy nagyon jó lenne, ha rendelkezésre állna hitel a gazdaság fejlesztéséhez, ezért az uralkodó vallási és világi vezetők engedélyezték a zsidóknak, hogy hitelt nyújtsanak és kamatot szedjenek azok után. Így váltak aztán a zsidók akaratlanul is Európában a pénzügyek szervezőjévé és nagyon meg is gazdagodtak ennek révén.

Sajnos erre vonatkozóan elég kevés kutatás készült, csak az angol keresztény-szocializmus atyja, **Richard Henry Tawney** írt 1926-ban egy nagyon érdekes munkát, „Religion and the Rise of Capitalism” címmel, amely minden bizonnyal alaposabb és jobb elemzés volt, mint **Max Weber** jóval korábban, 1905-ben írt „Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus” című munkája. Ugyanakkor kérdéses mind a mai napig, Tawney ismerte-e Max Weber munkáját saját könyvének írásakor, ugyanis Max Weber könyve csak 1930 során lett angolra lefordítva. Mindenesetre elég világos Weber és Tawney munkái alapján, hogy a vallási előírások komolyan befolyásolják a gazdasági tevékenységet.

És mi a helyzet ma hazánkban ezekkel a kutatásokkal? Szerencsére Magyarországon is hosszú éveken át foglalkozott a közgazdaságtan és a vallás kapcsolatával egy olyan kiváló elméleti közgazdász, aki világosan látta az elszabadult technológiai növekedés hátulütőit. **Botos Katalin** többek közt kiemelte és meggyőzően illusztrálta, hogy amennyiben hiányozna a gazdaság etikai alapjai, akkor a gazdasági növekedés nagy valószínűséggel katasztrófához vezet. Botos Katalin egyébként a gazdaságon kívüli irányító alapelveket a vallásban látja.

Érdekes egyébként, hogy napjainkban számos elemző szerint az iszlám vallási alapokon álló „muzlim bankok”, amelyek nem úgy működnek, mint a nyugati bankok, hanem inkább egyfajta befektetési alapként tevékenykednek oly módon, hogy a hitelfelvevő nyereségén vagy veszteségén közösen osztoznak, sokkal jobban ellenállnak a gazdasági hullámoknak és a spekulációnak, és éppen emiatt jóval eredményesebben tudnak működni.

Kérdéses, hogy vajon a keresztény vallási alapelvek, illetve az iszlám bankok alapelveinek átvétele segíthetne-e meggátolni az emberi társadalom összeomlását és megtalálni a természettel való harmonikus együttélést a gazdaságban? Talán igen, talán nem, ugyanis az elmúlt évszázadok során a felgyorsult gazdasági növekedés ma már olyan előre nem látható káros hatásokat hozott létre, aminek következtében nagyon nehéz lehet lelassítani a gazdasági növekedést. **Botos Katalinnak** azonban abban teljesen igaza van, hogy a gazdaság céljai nem vezethetők le a gazdaságból magából, azokhoz „más minőség” figyelembevételre is szükséges.

Jelenleg gazdasági versengés nyomán leginkább az a kép lebeg előttem, hogy van egymás mellett több pózna, amelyekre mindre gyorsan igyekszik felmászni egy-egy ember. A póznák (országok, illetve vállalatok) tetejére azonban egy nagy táblára ki van írva: „Itt a pózna vége, tovább mászni TILOS!”

De az egyes emberek csak legyintenek, mondván, „senki se korlátozza az egyéni szabadságjogaikat”, és rendületlenül folytatják a gyors mászást, egészen addig, míg mindegyik eléri a pózna végét, és mind leesik róla. Ennek nyomán mindegyik gyorsan mászó ember végül kitöri a nyakát...na ez a „collapsology,” a „katasztrofális összeomlás”

Bp, 2023. jún. 24.